

EL CANT DE LA SIBIL·LA

Una lectura interpretativa per a veu, cor i orgue

A cura de
Josep Maria Gregori i Guido Iotti

AMALGAMA EDICIONS®

AM5009

Tots els drets són reservats per a tots els països.
Aquesta publicació no pot ser, ni totalment ni en part,
reproduïda, enregistrada, emmagatzemada o transmesa per cap
tipus de sistema, tant si és mecànic com químic, òptic,
de gravació, electrònic, magnètic o bé per fotocòpia,
sense la prèvia autorització per escrit de l'editorial.

© Josep Maria Gregori i Cifré, 2012
© Guido Iotti, 2012
© d'aquesta edició: AMALGAMA EDICIONS, 2012

Primera edició, novembre de 2012

Disseny de la coberta: Estudi Claris

Dipòsit legal: B. 31594-2012
ISBN: 978-84-89988-70-5

Edita: AMALGAMA EDICIONS (amb llicència de TRITÓ Edicions, SL)
C/ Enamorats, 35-37, 08013 Barcelona
Tel.: (34) 93 342 61 75 – Fax: (34) 93 302 26 70
info@trito.es – www.trito.es

Imprès a Fotoletra, SA

Tots els drets d'execució pública i arranjaments per a tots els països són reservats per
AMALGAMA EDICIONS – Barcelona (Spain)

IN MEMORIAM

*Montserrat Figueras,
Sibil·la de les sibil·les,
nou estel de l'Harmonia de les Esferes.*

EL CANT DE LA SIBIL·LA: UNA LECTURA INTERPRETATIVA PER A VEU, COR I ORGUE

La tradició profètica de les antigues sibil·les orientals, guiades sota la divina inspiració d'Apol·lo, déu de les arts i cap del cor de les Muses, es féu present en el món grec a l'entorn del segle VI aC. Les fonts de l'Antiguitat donen testimoni de la puixança del profetisme sibil·lí, des del cèlebre passatge en què la sibil·la de Cumes aconsellava l'heroi de l'Eneida amb paraules trucades —com ombres que emboliquen o enfosqueixen les veritats—,¹ fins a la seva penetració en el si de la primitiva tradició cristiana. Cal tenir present que el poeta Virgili havia estat considerat un profeta, talment com les sibil·les, per alguns Pares de l'Església a causa del seu vaticini del naixement de Crist en la seva IV Bucòlica.²

A la cruïlla dels segles III i IV, Lactanci, citant Varró i inspirant-se en els *Oracula sibyllina*, esmentava deu sibil·les, mentre que el seu coetani Eusebi de Cesarea, en la seva *Vita* de l'emperador Constantí, recollia el sermó que aquest pronuncià el 313 o el 323, en el qual reproduïa els trenta-quatre hexàmetres de la profecia de l'adveniment de Crist atribuïda a la sibil·la Eritrea. La versió llatina d'aquests versos, el cèlebre *Iudicii signum*, apareix en el *Sermo de symbolo contra Iudaeos* de Quodvultdeus, deixeble de sant Agustí i bisbe de Cartago.³ El fet que aquest sermó es trobés inclòs en el context de la litúrgia de les matines de Nadal va afavorir la propagació de la seva lectura, i posterior dramatització, i va ser conegut a la Tarraconense al segle IX. Aquest sermó va donar peu, al segle XII, a l'*Ordo prophetarum* o *Processó dels profetes*; l'escenificació que hom en feia dins l'ofici de matines de Nadal va menar a la transformació dels versos de la profecia sibil·lina en una obra independent. La popularitat que assolí aquest cant a les catedrals dels països de l'antiga confederació catalanoaragonesa està avalada per les diferents versions dels versos de la Sibil·la que han perviscut a partir del segle XIII en llengües vernacles catalanitzades.

A principis de 1400, la tradició de cantar els versos d'*Al jorn del judici* en llengua catalana durant la nit de Nadal es trobava ben arrelada no només a les catedrals sinó també a nom-

¹ Cf. Virgili, *Eneida*, VI, 100. A través de mots encoberts o daus trucats les llegendes mitològiques recobreixen les capes de la seva saviesa. Cf. Emmanuel d'Hooghorst, *El fil de Penèlope*, Barcelona: Claret, 1999.

² Així ho considerà el mateix Quodvultdeus en citar Virgili a continuació d'Isaïes i de l'Evangeli de Sant Lluç. Cf. *Livre des promesses et des prédictions de Dieu*, vol. II (París: Les Éditions du Cerf, 1964), p. 507–509.

³ Vegeu respecte d'això el bellíssim estudi de Miquel Dolç, «Actualitat d'un mite virgilià», a: *Actes del VI Simposi de la Secció Catalana de la Societat Espanyola d'Estudis Clàssics* (Barcelona: Bellaterra, 1963), p. 91–108.

EL CANTO DE LA SIBILA: UNA LECTURA INTERPRETATIVA PARA VOZ, CORO Y ORGANO

La tradición profética de las antiguas Sibilas orientales, guiadas bajo la divina inspiración de Apolo, dios de las artes y mentor del coro de las Musas, se hizo presente en el mundo griego en torno al siglo VI a. de C. Las fuentes de la Antigüedad dan testimonio del poder del profetismo sibilino, desde el célebre pasaje en que la Sibila de Cumas aconsejaba al héroe de la Eneida con palabras trucadas —como sombras que envuelven o oscurecen las verdades—,¹ hasta su penetración en el seno de la primitiva tradición cristiana. Cabe tener presente que el poeta Virgilio había sido considerado como un profeta, al igual que las Sibilas, por algunos de los Padres de la Iglesia, a raíz de su vaticinio del nacimiento de Cristo en su IV Bucólica.²

En la encrucijada de los siglos III y IV, Lactancio, citando a Varrón e inspirándose en los *Oracula Sibyllina*, mencionaba diez Sibilas; mientras su coetáneo Eusebio de Cesarea en su *Vita* del emperador Constantino, recogía el sermón que éste pronunció en el año 313, o en el 323, en el que reproducía los treinta y cuatro hexámetros de la profecía del advenimiento de Cristo atribuida a la Sibila Eritrea. La versión latina de estos versos, el célebre *Iudicii signum*, aparece en el *Sermo de symbolo contra Iudaeos* de Quodvultdeus, discípulo de san Agustín y obispo de Cartago.³ El hecho de que este sermón se hallara incluido en el contexto de la liturgia de los maitines de Navidad, favoreció la propagación de su lectura, y

posterior dramatización, siendo conocido en la Tarraconense en el siglo IX. En el siglo XII, este sermón dió pie al *Ordo prophetarum* o Procesión de los Profetas, y la escenificación que de él se hacía en las maitines de Navidad condujo a la paulatina transformación de los versos de la profecía sibilina en una obra independiente. La popularidad de que gozó este canto en las catedrales de la antigua confederación catalano-aragonesa, viene avalada por las diferentes versiones de los versos de la Sibila que han pervivido a partir del siglo XIII en lenguas vernáculas catalanizadas.

A principios del 1400, la tradición de cantar los versos de *Al jorn del judici* en lengua catalana durante la noche de Navidad, se hallaba enraizada no solamente en las catedrales, sino también en numerosas parroquias de nuestras villas. Dan testimonio de ello los manuscritos con los textos sibilinos que pervivido hasta nuestros días, procedentes de las catedrales de Barcelona,⁴ Vic⁵ y Girona,⁶ y de pequeñas localidades como la parroquia de Sant Andreu del Torn.⁷

¹ Cf. Virgilio, *Eneida*, VI, 100. Es por medio de términos encubiertos o dados trucados como las leyendas mitológicas recubren las capas de su sabiduría. Cf. Emmanuel d'Hooghvorst, *El hilo de Penélope*. Tarragona: Arola, 2000.

² Así lo consideró el mismo Quodvultdeus al citar Virgilio a continuación de Isaías y del Evangelio de San Lucas. Cf. *Livre des promesses et des prédictions de Dieu*. París: Les Éditions du Cerf, 1964. vol. II, p. 507-509.

³ Véase al respecto el bellísimo estudio de Miquel Dolç, «Actualitat d'un mite Virgilià», *Actes del viè Simposi de la Societat Catalana de la Societat Espanyola d'Estudis Clàssics*. Barcelona, 1963, p. 91-108.

⁴ ACB: *Constitutiones synodales ecclesiae barchinonensis*, 1415, f. 35, con 16 estrofas, publicadas por Josep Bauçells i Reig en «El cant de la Sibilla a la catedral de Barcelona», *Revista Catalana de Teologia*, VI/1 (1981), pàgs. 186-191, donde ofrece una tabla comparativa con los textos de las estrofas incluidas en las *Constitutiones synodales* (A), el *Lectioarium* del s. XV (B) y la edición impresa del *Ordinarium Barcinonense* de 1569 (C).

⁵ ABEV: *Miscel·lània litúrgica s. XV*, M 208, con 24 estrofas. Manuscrito reseñado por Josep Gudiol. *Catàleg dels llibres manuscrits anteriors al segle XVIII del Museu Episcopal de Vic*. Barcelona, 1934, p. 144.

⁶ ADG: *Breviarium Gerundense*. Fons de Sant Feliu de Girona, Ms. 15, f. 18v, en el margen derecho donde aparece el texto latino del *Iudicii signum*, se anotó su canto en lengua catalana, «Al jorn del judici».

⁷ Versión con 15 estrofas, publicadas por Lluís G. Constans i Serrats en «Un *Dies irae* en romance catalán del siglo XIII», *Cuadernos del Centro de Estudios Comarcales de Bañolas* (1948), 7-11 y en el *Diplomatari de Banyoles*. Banyoles: Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, 1987, vol. II, ps. 327-329.

THE SONG OF THE SIBYL: AN INTERPRETATIVE READING FOR VOICE, CHOIR AND ORGAN

The prophetic tradition of the ancient oriental sibyls, guided by the divine inspiration of Apollo, god of arts and head of the hearts of Muses, was present in the Greek world until the 6th century BC. The ancient sources bear testimony of the strength of the sibylline prophecy, from the famous passage in which the sibyl of Cumae advised the hero of the Aeneid with trick words – with shadows that surround or obscure the truths –,¹ until its penetration in the bosom of the early Christian tradition. It must be borne in mind that the poet Virgil had been considered a prophet, like the sibyls, by some Fathers of the Church because of his prediction of the birth of Christ in his Eclogue VI.²

At the junction of third and fourth centuries, Lactantius, quoting Varro and inspired by the *Oracula sibyllina*, appointed ten sibyls while his contemporary Eusebius of Caesarea, in his *Vita* of the Emperor Constantine, gathered the sermon that he pronounced in 313 or 323, in which the thirty-four hexameters of the prophecy of the advent of Christ attributed to sibyl Eritrea were reproduced. The Latin version of these verses, the famous *Iudicii signum*, appears in the *Sermo de symbolo contra Iudaeos* of Quodvultdeus, disciple of St. Augustine and bishop of Carthage.³ The fact that this sermon was included in the context of the liturgy of Christmas matins favoured the spread of its reading, and its subsequent dramatisation, and it was known in Tarragonensis in the ninth century. In the 12th century,

this sermon gave cause to *Ordo prophetarum* or *Processó dels profetes*; the staging that was carried out within the Christmas matins led to the transformation of the verses of the sibylline prophecy in an independent work. The popularity achieved by this song in the cathedrals of the countries of the former Catalan-Aragonese confederation is supported by the different versions of the Sibyl verses that have survived from the thirteenth century in the Catalanised vernacular languages.

At the beginning of 1400, the tradition of singing the verses of *Al jorn del judici* in Catalan language during the Christmas Eve service was deeply rooted not only in cathedrals but also in numerous parishes and suburbs of our towns. This fact is bore witness to by sibylline texts, which have survived until today, from the cathedrals of Barcelona,⁴ Vic,⁵ and Girona,⁶ and small places like the parish of St. Andreu del Torn.⁷

The first witness to musical annotation of the Song of the Sibyl in Catalan appears in a *Lectionarium* by

¹ Cf. Virgili, *Eneida*, VI, 100. Through covert words or loaded dice, mythological legends lining the layers of his wisdom. Cf. Emmanuel d'Hoogvorst, *El fil de Penèlope*, Barcelona: Claret, 1999.

² That is what Quodvultdeus believe to quote Virgili after Isaiah and the Gospel of Luke. Cf. *Livre des promesses et des prédictions de Dieu*, vol. II (Paris: Les Éditions du Cerf, 1964), p. 507–509.

³ See in this regard the beautiful study of Miquel Dolç, «Actualitat d'un mite virgilià», in: *Actes del VI Simposi de la Secció Catalana de la Societat Espanyola d'Estudis Clàssics* (Barcelona: Bellaterra, 1963), p. 91–108.

⁴ ACB: *Constitutiones synodales ecclesiae barchinonensis*, 1415, f. 35, with 16 stanzas, published by Josep Baucells i Reig in «El cant de la Sibyl·la a la catedral de Barcelona», *Revista Catalana de Teologia* VI, núm. 1 (1981), 186–191, which offers a comparative table with texts of the stanzas included in *Constitutiones synodales* (A), the *Lectionarium* from the 15th century (B) and the printed edition of the *Ordinarium Barcinonense* of 1569 (C).

⁵ ABEV: *Miscel·lània litúrgica* s. XV, M 208, with 24 stanzas. Manuscript reviewed by Josep Gudiol in *Catàleg dels llibres manuscrits anteriors al segle XVIII del Museu Episcopal de Vich* (Barcelona: Impremta de la Casa de Caritat, 1934), p. 144.

⁶ ADG: *Breviarium gerundense*. Sources from Sant Feliu de Girona, Ms. 15, f. 18v, where, on the right margin of the Latin text of «Iudici signum», points its song in Catalan, «Al jorn del judici».

⁷ Version with 15 stanzas, published by Lluís G. Constans i Serrats in «Un *Dies irae* en romance catalán del siglo XIII», *Cuadernos del Centro de Estudios Comarcales de Bañolas* (1948), 7–11, and in *Diplomatari de Banyoles*, vol. II (Banyoles: Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, 1987), pp. 327–329.

EL CANT DE LA SIBIL·LA

Tornades

I

Al jorn del ju - di - ci, par - rà qui hau - rà fet ser - vi - ci.

Orgue

II

Al jorn del ju - di - ci, par - rà qui hau - rà fet ser - vi - ci.

Orgue

III

Al jorn del ju - di - ci, par - rà qui hau - rà fet ser - vi - ci.

Orgue

VI

Al jorn del ju - di - ci

Orgue

6

se pa - ga - rà nos -

12

tre ser - vi - ci.

Prohibida legalment
la reproducció per fotocòpia

Legalment prohibida
la reproducció per fotocòpia

«Preambulum» sobre el cant de la Sibila

OM: Ple de 8'
Positiu: Ple de 4'

Guido Iotti

Orgue
OM

♩ = 60-80

Fine

Pos.

♩ = 60-80

Glossa sobre la Sibil·la d'Alonso

Guido Iotti

Orgue

3

5

7

9